

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET

Mateja Martinac

**Eugen Kumičić i ženski likovi u djelima: Gospođa Sabina,
Jelkin bosiljak, Olga i Lina**

ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2019.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
FILOZOFSKI FAKULTET
Odsjek za kroatistiku

Mateja Martinac

Matični broj: 0009073516

**Eugen Kumičić i ženski likovi u djelima: Gospođa Sabina,
Jelkin bosiljak, Olga i Lina**

ZAVRŠNI RAD

Preddiplomski studij: Hrvatski jezik i književnost

Mentor: doc. dr. sc. Sanja Tadić-Šokac

IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Eugen Kumičić i ženski likovi u djelima: Gospođa Sabina, Jelkin bosiljak, Olga i Lina* izradila samostalno pod mentorstvom doc. dr. sc. Sanja Tadić-Šokac.

U radu sam primijenila metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristila literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući navela u završnom radu na uobičajen sam način citirala i povezala s korištenim bibliografskim jedinicama.

Studentica

Potpis

Mateja Martinac

Sadržaj:

1. Uvod	1
2. Život Eugena Kumičića	3
2.1. Stvaralaštvo Eugena Kumičića	4
2.2. Temeljne značajke	5
3. Ženski likovi	9
3.2. <i>Gospođa Sabina</i>	10
3.3. Jelkin bosiljak	15
3.1. <i>Olga i Lina</i>	19
Zaključak	27
Literatura	30

Sažetak

U ovome radu izneseni su detalji iz života i rada Eugena Kumičića, tvrdnje i činjenice koje ga povezuju sa Zolinim naturalizmom, kao i osnovne značajke njegova stvaralaštva. Opisan je njegov stav prema domovini i životu u istarskoj sredini, koje iznosi kroz likove u pojedinim djelima. U djelima polazi sa stajališta hrvatskog patriote i pravaškog borca, a osnovna tendencija bila mu je prikazati hrvatski narod u interakcijama sa strancima što će biti dokazano u daljnjoj razradi. Temeljni cilj završnog rada je analiza ženskih likova u djelima *Gospođa Sabina*, *Jelkin bosiljak* i *Olga i Lina*.

Naglasak je stavljen na dvije skupine ženskih likova. Pri čemu prvu skupinu čine žene poput Sabine, Zorke ili Line koje su izgledom privlačne i na taj način upravljaju muškarcima ne bi li došle do cilja. Ne biraju sredstva niti su empatične i to ih čini fatalnima. Drugoj skupini pripadaju žene dobroćudnog karaktera, iskrene u ljubavi i koje vole svoju domovinu, poput Jelke, Olge i Ruže.

U zaključku se potvrđuje njegova sklonost pravaškoj orijentaciji i ljubavi prema domovini.

Ključne riječi: naturalizam, Eugen Kumičić, femme fatale, *Gospođa Sabina*, *Jelkin bosiljak*, *Olga i Lina*

1. Uvod

U ovome radu obuhvaćen je dio stvaralaštva Eugena Kumičića, od pojedinosti iz njegova života i djelovanja, uzori i ugledanje na strane književnike, poput Emilea Zole i njegovog naturalizma, Aleksandra Dumasa ili Guya de Maupassanta, pa sve do temeljnih značajki koje su obilježile njegovo stvaralaštvo. Što se tiče njegove literarne inspiriranosti Zolom, jednim dijelom ostaje nedovoljno definiran, tražeći *zolinsku* tematiku u Hrvatskoj, nije mu bilo dovoljno da ostane samo rodoljub temom i građom, već i poseže u predjele mašte i koristi se sredstvima romantičarske inspiracije. Iz tih razloga dolazi do nesklada zamišljene teme i njezina oblikovanja jer je Zagreb u odnosu na Pariz bio samo mali provincijski gradić u to doba. (Šicel, 1980: 258) No, Kumičić nije iz Pariza donio samo naturalizam i Zolu, nego i trivijalnu literaturu njegove postupke i pripovjedne strategije, a glavna formula literature bila je 'zabava kroz napetost'. (Nemec, Liburnijske teme 7/1993; 62)

Okosnicu rada čini analiza ženskih likova kroz nekoliko njegovih djela, gdje se za cilj želi postići ogled na sveukupno društvo iz vremena u kojemu piše. Likove dijeli na dobre i zle, odnosno crne i bijele, gdje nijanse ne postoje već su postavljeni ili na jednoj ili na drugoj strani.

Eugen Kumičić uvodi izraz francuskog podrijetla *femme fatale*, čiji doslovni prijevod znači smrtonosna žena. Potaknut time, pojedini ženski likovi u djelima koja će biti analizirana, nose sve značajke fatalnih žena. One se pojavljuju kao antijunakinje, povezane sa svim negativitetima, kako bi se jasno vidjela granica dobrote i zlobe. Likovi fatalnih žena nerijetko su povezani s tuđinskom vlašću, i predstavljaju negativni utjecaj na pozitivne likove. Metaforički rečeno, predstavljaju strani utjecaj na domovinu. Taj primjer bit će vidljiv u djelima *Olga i Lina*, dok *Gospođu Sabinu* odlikuje sinteza socijalnog i trivijalnog romana, radnje smještene u gradu Zagrebu.

S druge strane, pripovijest *Jelkin bosiljak* uzet je kao primjer prikaza odnosa sela, kao utopijskog mjesta, i grada, iz kojeg dolaze ljudi kako bi poremetili mir u malom istarskom mjestu. Uz sve to, isprepliće se tema neraskidive ljubavi koja vodi u smrt. Sve navedeno, biti će jasnije objašnjeno u nastavku.

2. Život Eugena Kumičića

Eugen Kumičić jedan je od pisaca koji svojim djelima, tematski i stilski, pripada razdoblju hrvatskog realizma. Rođen je 11. siječnja 1850. godine u Istri, u mjestu Brseč koje se nalazi ispod planine Sisol te je upravo po njoj uzeo pseudonim Jenio Sisolski. Godinu njegova rođenja mnogi teoretičari i povjesničari književnosti uzimaju za usporedbu s godinama rođenja ostalih hrvatskih realista. Naime, Kumičić je bio nekoliko godina stariji od najpoznatijih pisaca iz razdoblja hrvatskog realizma, a neki od istaknutijih su Ante Kovačić i Ksaver Šandor Gjalski koji su od spomenutog Kumičića mlađi četiri godine, dok je Josip Kozarac mlađi osam, a Vjenceslav Novak i Fran Mažuranić punih devet godina.

Eugen je osnovnu školu završio kod lokalnog svećenika u Brseču, gdje je i rođen. Srednju školu, gimnaziju pohađao u više hrvatskih gradova: Rijeci gdje je polazio talijansku gimnaziju, Kopru, Zadru te ponovno u Rijeci. Njegova obitelj imala je različite želje i planove vezane za njegovu budućnost koja se kosila s njegovim željama. Majka je oduvijek priželjkivala da njezin sin postane svećenik, dok su otac i brat željeli da postane profesor. Usprkos željama vlastite obitelji, nakon srednjoškolskog obrazovanja upisuje studij medicine u Pragu, naposljetku na nagovor brata prelazi na studij povijesti, zemljopisa i filozofije u Beču. Nakon završenog studija, zapošljava se kao zamjenik profesora hrvatskog jezika u talijanskoj gimnaziji u Splitu gdje upoznaje Francuza Vigneauxa, koji je zaslužan za njegov dvogodišnji boravak u Parizu, ključnim za njegova književna stvaralaštva, posebice vezana uz naturalizam. Zatim se vraća u Zagreb gdje postaje aktivan u političkom životu, točnije postaje narodni zastupnik Stranke prava te urednik pravaških listova *Hrvatska vila* i *Sloboda*. (Stojević, 1993: 18) Njega su od kuće poslali u razne škole kako bi postao članom više klase u kojoj se nije mogao snaći i prilagoditi životu tadašnjeg gradskog društva. Niti je ispunio svoju želju i postao liječnikom - što je i želio biti – niti je zadržao profesiju

profesora već se bacio na književnost i politiku jer je u tome jedino vidio da može izraziti svoja opažanja i stavove o životu i ljudima.

Tri su odrednice iz njegova života najznačajniji čimbenici koji su utjecali na njegov karakter, tehnike i stvaralaštvo. Prvo je socijalno podrijetlo, odnosno činjenica da je potekao iz istarske sredine kao sin seoskog trgovca. Drugo je susret i poznanstvo s književnošću naturalizma i stvaralaštvom Emilea Zole tijekom boravka u Parizu te zadnje, njegovo aktivno pravaško političko opredjeljenje. Stranka prava bila je liberalno nastrojena i otvorena za suvremene ideje, također su pravaši bili pokretači niza književnih i političkih novina i časopisa s naglašenom socijalno-kritičkom orijentacijom. Neki od njih su *Sloboda*, *Hrvatska vila*, *Balkan* i dr. (Nemec, 1994: 140)

Iako je pisao za vrijeme realizma, smatra se vodećim predstavnikom hrvatskog naturalizma. Umire u Zagrebu, 1904. godine.

2.1. Stvaralaštvo Eugena Kumičića

Eugen Kumičić svoje prvo prozno djelo, pripovijest *Slučaj* objavio je u sušačkoj *Slobodi* 1879. u 29. godini života. Posljednje djelo objavljeno je u časopisu *Dom i svijet* 1902., a riječ je o romanu *Kraljica Lepa ili propast kraljeva hrvatske krvi*. Za dvadesetak godina svoga stvaralaštva objavio je oko trideset samostalnih djela: nekoliko pripovijedaka (*Slučaj*, *Olga i Lina*, *Jelkin bosiljak*, *Ubilo ga vino*, *Preko mora* i dr.), romana (*Primorci*, *Začuđeni svatovi*, *Gospođa Sabina*, *Sirota*, *Urota zrinsko-frankopanska*, *Kraljica Lepa*) te drama (*Sestre*, *Obiteljska tajna*, *Petar Zrinski*). (Kumičić, 1997: 183)

Osim navedenog pisao je i programske članke, među kojima je najpoznatiji *O romanu*, obavljen u *Hrvatskoj vili* 1883. U njemu je vidljiva naklonost E. Zoli i njegovom naturalizmu čime je izazvao oštre polemike i otpor od strane hrvatske kritike. (Šicel, 1980: 9)

Eugen Kumičić je u svome stvaralaštvu najveću pozornost pridao socijalnim i povijesnim temama. S obzirom na to, vidljivo je da u konačnici ostaje dosljedan obrađivanju tema koje su bile popularne kod ostalih pisaca hrvatskog realizma.

Kritika je njegovo stvaralaštvo na temelju tematskih odrednica i odabira građe podijelila na tri osnovna tematska kruga: naturalistički romani ili pripovijetke (*Olga i Lina, Gospođa Sabina, Otrovana srca, Saveznice*), pripovijesti i romani iz istarskog života (*Jelkin bosiljak, Primorci, Začudeni svatovi, Sirota* i dr.) te povijesni romani (*Urota zrinsko-frankopanska, Kraljica Lepa*). Ovakva podjela samo je formalne prirode jer nema većeg značenja za njegovo cjelokupno stvaralaštvo s obzirom da je istovremeno pisao i romane i pripovijetke iz Istre i naturalističke romane s tematikom iz Zagreba ili Beča te je strukturama njegovih djela vidljivo kako nema značajnih razlika između tematskog kompleksa. (Šicel, 1980: 10)

2.2. Temeljne značajke

Iako je napustio selo, Eugen Kumičić živio je kao intelektualac okružen gradskim svijetom i njegovim životnim navikama. Međutim, u svom književnom opusu rado se vraćao u istarsko selo, čime daje do znanja da ne prihvaća građansko društvo, njegove navike, a ponajmanje njegov moral. Kumičićeve pripovijetke i romani, većinom vezani za istarsku sredinu, nastajali su otprilike u isto vrijeme kada i ostala proza iz zagrebačke sredine. Upravo je zato zanimljivo kako se mogao istovremeno premještati iz prostora u prostor, odnosno iz seoske sredine u gradsku a da ne poremeti balans između karakternih osobina likova iz npr. istarskog sela ili stanovnika zagrebačkih ulica. (Nemec: 1994; 144) Pri tome se vodi tipičnim, ustaljenim opisima građana naspram seljaka, gdje navodi čitatelja da seljaka sagleda u okviru čovjeka čiste duše s odlikama izrazite moralnosti i pravednosti, dok je za građanina karakterističan egoističan i

materijalističan pogled na svijet. Navedeno dokazuje kako ga karakterizira slobodan duh i izrazita maštovitost u stvaranju naizgled istih ali po svemu različitih likova. Temeljni ideal bio mu je prikazati hrvatski narod iz određenih predjela u konfliktnom odnosu prema onima kojima je bio cilj pokoriti i osvojiti Hrvatsku. Upravo je to jedan od temeljnih razloga što Kumičić u svojim primorskim, istarskim pripovijetkama ili romanima opisuje život istarskog čovjeka, njegove domovine i okruženja u kojem živi. Osim što spominje i naglasak pruža nižim slojevima društva, također ocrta čitav korpus raznih junaka kao tipične predstavnike određenih klasnih staleža i nacionalnosti, pri tome ne stavlja naglasak na psihološku karakterizaciju već likovi predstavljaju tipove. Kada je riječ o predstavniku talijanskog naroda, najčešće je riječ o trgovcima, činovnicima, aristokratima koje se smatra pohlepima i sebičnima. S druge strane, javlja se seljački istarski puk, mali i pošteni ribari te neiskvarene djevojke koje predstavljaju nevinost i dobrotu. Temeljno se sukob odvija između dviju strana, odnosno našeg domaćeg čovjeka i stranca. Kada je riječ o uvjerljivosti karaktera bez imalo sumnje možemo potvrditi da njegovi likovi zaista žive, to su narodni tipovi i moguće je pratiti svaki njihov pokret, događaj i postupak. (Nemec, 1994: 146) U svoja djela redovito uvodi likove stranaca, poput Talijana, Nijemaca i Mađara te u njihovom prikazu iznosi svoju mržnju prema svemu onome što nije hrvatsko i radi protiv interesa Hrvatske. Takav njegov stav je izražen u toj mjeri da se nameće čitatelju, što nije primjereno umjetniku kao takvom.

Kako bi napravio balans među likovima, odnosno da bi se stvorila opreka između dobrih i zlih likova, nailazimo i na likove varalica, trovača i silnika koji osim tih nemaju drugih karakteristika. Često prikazuje idealne obitelji koje odišu skromnošću i spremni su pomoći svakome te one koje to nisu, ali se prikazuju u drugom svjetlu, što znači da su za dobar glas spremni učiniti sve: od rasipništva, lažnih predstavljanja do spletki i ubojstva.

Siromasi su oni koji uspiju i u najvećoj bijedi sačuvati svoje dostojanstvo i poštenje što na koncu rezultira pobjedom. Opasnost predstavljaju pripadnici viših

slojeva, nerijetko stranci, druge nacionalnosti, što potvrđuje njegovu privrženost nižim slojevima i hrvatskom narodu.

Iz njegova načina pisanja moguće je uočiti da romane iz zagrebačkog života piše s dozom ogorčenja dok u opisima istarskog hrvatskog sela prelazi u idilu. Izražen je piščev osjećaj za realistički detalj kada predočava pejzaže ili donosi opise svog rodnog kraja. Sve je podređeno zapažanju najsitnijih detalja i osobnim impresijama čime ističe svoju ljubav i naklonost svim ljepotama rodnog kraja pa tako s najvećim divljenjem opisuje more, stijene, planine, pašnjake koji odišu vedrinom i optimizmom. S druge strane, u opisima Zagreba prevladava tmurno raspoloženje i pasivnost koja se odražava i na stanje likova. Ulice su mračne, većinu vremena pada kiša te nema emocionalne povezanosti među likovima već svatko gleda svoje interese. Zato možemo reći da svaki od likova nosi masku.

Treba imati na umu da je Eugen Kumičić porijeklom iz primorskog kraja, pa iz tog razloga nije nerazumljivo što se često javlja motiv mora (*Jelkin bosiljak*, *Začudeni svatovi*). Motiv mora predstavlja povezanost među ljudima koji nisu zajedno, ono ih spaja, u svakom trenutku lik može dotaknuti more i biti povezan sa likom koji je udaljen od njega kao i s ostatkom svijeta. Također, pridonosi ugođaju i prikazivanju emocionalnih stanja likova. Ono je mirno kada su likovi mirni, bez opterećenja i briga, a nemirno kada dolazi do sukoba u psihi likova te općenito unutrašnjih previranja.

U većini djela nema upečatljive napetosti koja se provlači kroz radnju, time se daje naslutiti tijekom radnje. Nema nepredvidivih događaja, već se unaprijed može pretpostaviti što će se dogoditi. Rasplet nas u konačnici ne iznenađuje, štoviše, možemo ga unaprijed predvidjeti. Njegova fabula rijetko se drastično mijenja, tako da se javljaju većinom karakteristikama isti ili slični likovi, s promijenjenim imenima, različita lokacije radnje ali u suštini je riječ o izgledom istim ili sličnim mjestima.

Ono što je u Kumičićevim djelima zajedničko i što velik broj čitatelja još uvijek privlači k njemu, nije ni njegov naturalizam povodjenje za stranim

literaturama, nego su to crte koje ga vežu s našom zemljom. (Eugen Kumičić I:1968; 23) S jedne strane, ostao u duši dobri, naiivni Istranin koji s obožavanjem gleda na istarske ljude, more, obronke Učke, sela po istočnoj obali Istre, dok s druge strane osjeća pritisak što ga na Hrvatsku vrše strani okupatori.

3. Ženski likovi

Lik žene u hrvatskoj književnosti star je kao i cijela književnost. Postoji književno-povijesno i sociološko stajalište prosuđivanja i problematiziranja žene. U dosadašnjim istraživanjima ženskog pitanja u hrvatskoj književnosti ne postoji cjeloviti uvid u zapanjujući repertoar likova i tipova žena koje je naša književnost ikada proizvela. Ta istraživanja su se u većini slučajeva bazirala oko interpretacije pojedinih likova ili pojedinih autora, poput Krleže ili Novaka. Dijakronijski prikaz ženskog lika u hrvatskoj književnosti kojeg pratimo od srednjeg vijeka do 20. stoljeća dao je 1991. Božidar Petrač. Ženski likovi u najranijoj hrvatskoj književnosti javljaju se u dvije teme koje ni u jednom razdoblju nisu bile zapostavljene a radi se o majčinskoj figuri te o figuri Majke Božje. Tijekom stoljeća razvija se i poimanje žene i njezina tijela, pa se tako govori o idealnim ženama, gospojama. Također, susrećemo se i sa tipom junačke žene koja se bori i žrtvuje za opće dobro (*Judita, Juran i Sofija*).¹ U hrvatskoj baroknoj književnosti isprepliću se tri tipa ženskih likova. Prvi tip je idealna, nedostižna žena s magijskim osobinama, drugi tip je lik grešnice koji za pjesnika predstavlja kušnju jer ga može navesti na grijeh, te na kraju lik žene pokajnice (kaje se radi počinjenih grijeha). Posebnost prozih tekstova 19. st. sastoji se u tome što oni ocrtavaju dva tipa ženskih likova koji se međusobno suprotstavljaju a to je lik majke, čuvar obiteljskog bogatstva i fatalne žene. Pozitivni ženski likovi u sebi utjelovljuju dobrotu, poštenje, pravednost i nevinost. To su žene koje radom privređuju, poslušne su i skromne. Ističe se njihova odanost svome muškarcu kojeg ni pod koju cijenu ne bi iznevjerile. Također, bitan je i tip ženskih likova koje odlikuje izrazita krhkost, poniznost i nježnost a ne rijetko ne znaju cijeliti same sebe pa

¹ Tip žene junakinje čest je u doba ilirizma, stoga će po uzoru na Marulićevu *Juditu*, Ivan Kukuljević Sakcinski u svojoj drami *Juran i Sofija*, dati sličnu ulogu Sofiji, a to je da žrtvuje sebe i svog voljenog kako bi izbavila narod.

završavaju tragično. (*Breza*),² Kao suprotnost njima, izdvajaju se tzv. *fatalne žene* (*femme fatale*). Prepoznatljive su po svojoj izrazitoj prevrtljivosti, nemaru, izazivanju skandala, stvaranju neugodnosti, spački i koketiranju. Često ih nazivamo i demonskim zavodnicama ili vješticama anđeoskog lica. Na temelju svih osobina one su tijekom vremena postale najživlji i najuvjerljiviji likovi u hrvatskoj književnosti i prerasle u prave literarne simbole. One su izrazito lijepe, privlačne, tajanstvene i lukave, najvažnije oružje dakako je njihov izgled koji im omogućuje da upravljaju muškarcima. Nazivane su različitim imenima: kobna žena, hajdučica, razbojnica, čedomorka i sl. Sve redom nazive obilježava negativni prizvuk pa djeluju razorno, suparnice su dobrim i plemenitim ženama. U kontekstu društvenog položaja teže prihvaćanju javnosti, višem društvenom položaju kojeg ostvaruju organiziranjem zabava, plesova i slično. (Petrač 1991: 352-354)

3.2. *Gospođa Sabina*

Roman *Gospođa Sabina* objavljen je u zabavnoj knjižici Matice hrvatske 1883. i prema konvencionalnoj podjeli Kumičićeva stvaralaštva pripada skupini tzv. naturalističkih romana s građom iz zagrebačkog života. (Nemec, Liburnijske teme 7/1993:61)

U ovom romanu vidljiva je Kumičićeva literarna kritika građansko-aristokratskog društva svoga vremena. U vremenu u kojem je stvarao djelo nije izazvalo osobitu pažnju jer mu se zamjerala aktivna politička i pravaška orijentacija. Djelo se bavi likovima iz zagrebačke sredine i problemima kojima su zaokupljeni, a sve se u konačnici vrti oko novca i stjecanja bogatstva nasljeđivanjem, udajom iz interesa, dobrim miraza, kupovinom plemićkih titula,

² Slavko Kolar 'stvara' ženu koja se ne uklapa u okruženje u kojem živi. Samom udajom osuđena na propast i tragediju. Nije svjesna vlastite vrijednosti i nedostatak samopoštovanja vodi je u smrt koju sama odabire kao izlaz iz situacije u kojoj se našla.

trošenjem na modne dodatke i slično. Upravo se u tim segmentima ogleda kritika građanskog društva kojeg opisuje isprazno i površno, naglasak stavljajući na maske koje nose, misleći pritom na pretvaranje i spletkarenje kako bi pokazali svoj lažni sjaj i titule. Javljaju se likovi lihvara, varalica i spletkaroša čiji životi su određeni samo jednim motivom, a to je novac i kako doći do njega, ne birajući pri tome sredstva. Radnja je većinom smještena u salone gdje se okupljaju različiti tipovi likova, koji predstavljaju skup nemoralna i licemjerja, okupirani sobom, svojim izgledom i ugledom. Može se zaključiti da je glavna tema romana pohlepa za novcem i plemićkom titulom, gdje sve konce drži žena, gospođa Sabina Lozar. Zanimljivo je da pored nje muškarci nemaju preveliki utjecaj, dokaz tome je što je i vlastitog supruga uništila i natjerala da pronevjeri novac samo kako bi ona i dalje u društvu mogla zadržati lažni sjaj i moć, razbacujući se pri tome novcem kojeg zapravo nema. Sabina da bi mogla i dalje lagodno živjeti olako ulazi u dugove.

Sabina, glavna junakinja najboljeg Kumičićeva romana koji u sebi sadrži gradsku tematiku, je najzaokruženiji i književno najuspjeliji lik koji sve konce romana drži u svojim rukama. Svaki njezin postupak i razgovor s drugim likovima je proračunat i unaprijed osmišljen. (Šicel, Liburnijske teme 7/1993:58)

Sve u Sabininom karakteru je lažno, koliko god se trudila ostaviti dojam vesele, bezbrižne i otmjene žene. Osmijesi koje upućuje drugima su neiskreni, ljubaznost prisiljena, a sve iz razloga da sebe predstavi u što boljem svijetlu u očima drugih. U obiteljskom salonu običava priređivati zabave za krugove ljudi koje je smatrala da su vrijedni njezine pozornosti, iako se opisuje prostor tog salona s namještajem bez ikakvog reda. To je dijelom posljedica povremene rasprodaje dijelova namještaja, pa ponovne kupnje kupovine namještaja, ovisno o stanju njezinih dugova.

„Stan gospođe Sabine bio je velik, no i nekako neprijatan. Činilo se da se nalaziš u kakvom dućanu pokućstva, gdje se trgovcu rasprodalo najveći dio robe

putem ovrhe. U cijelom namještaju nije bilo ukusa ni reda, jer bijaše sve pomiješano i u slogu i u bojama, a tome je razlog što bi Sabina u novčanoj stisci prodala sad jedan divan i nekoliko naslonjača, sad dva ormara, pa bi opet kupila, ako se sluči da dođe do novca, ono što joj trebalo u kući. Sabina je živjela naveliko, a ljudi se nisu tome čudili jer su znali da je donijela velik miraz svome mužu koji bijaše viši činovnik.“

Sabina zalaže namještaj i srebrninu kako bi si za dobiveni novac priuštila druge materijalne stvari i time u javnosti sebe prikazala kao bogatu damu i izazivala ljubomoru kod drugih, iako je bogatoj Jeli bila dužna petsto forinti. Drugi način njezine prevare bila je krivotvorena mjenica na ime bogate udove Jele, s kojom šalje Viktora Ribičevića da posudi novac od starog i bolesnog Petra Vojnića. Da bi se domogla novca koji joj je neophodan za podmirivanje vlastitih dugova, ali i spasa od sramote zbog pronevjere Sabininog supruga na poslu, ona prevari vlastitu kćer da joj je otac pokraden, da lopov još nije uhvaćen te na prijevaran način uz Zorkinu pomoć uzima novac od zeta Jakova Vojnića. No, ni to Sabini nije dovoljno, pa umjesto petnaest tisuća forinti kriomice uzima tisuću forinti više.

U svemu vidi zaradu i trudi se izvući iz svega korist, pa tako i udaju vlastite kćeri gleda kao poslovnu priliku. Kako se izmjenjuje socijalni status pojedinih likova tako i Sabina mijenja mišljenja oko odabranika za svoju Zorku. Njezine promjene ponašanja prema potencijalnim Zorkinim ženicama prate i drugi ukućani, posebice njezin suprug, kojim ona cijeli život manipulira.

„Ti si me već uništila! Odakle da ti nasmažem toliko novca?“

Nije samo Sabina ta koja do novca želi doći dobrom udajom svoje kćeri s muškarcem koji novac posjeduje, već se navodi da i pojedini muškarci, Celestin Solarić i Ilija Hribar, hrle da uzmu ruku bogate udove Jele. Pri tome Sabina

obećaje i jednome i drugome dogovoriti brakove uz određenu naknadu. Celestin Solarić prvotno želi ruku udovine nećakinje Ruže, a ako Sabina ne dogovori brak s njom, pristat će i na udovu Jelu, a zauzvrat će joj dati pola imetka kojeg mu udova prepíše nakon ženidbe.

Sličan način ponašanja od Sabine je preuzela njezina kćer Zorka. Po uzoru na majčina razmišljanja i nastojanja da pribavi novac pod bilo kakvim uvjetima, Zorka ne zna što je prava ljubav i osjećaji, nego u muškarcima gleda samo njihov društveni status i dobrom udajom nastoji osigurati što lagodni život i mjesto i društvu. U neprestanim je dilemama oko trojice muškaraca koji znaju na koji način je osvojiti. Kraj kojeg god se počne osjećati važnijom, u trenutku zaboravi na ostalu dvojicu. U muškarcima samo vidi priliku za odlazak na plesove i zabave s otmjenim društvima.

„Da, Zorka bi ga ljubila, ali njoj se i Vojnić sviđa, a to križanje osjećanja vrlo joj smeta, ona ne zna za koga da se odluči; teško je to, veoma teško, jer Vojnić nije još namješten, dočim bi je mogao supruga Ribičević pratiti na plesove, na zabave. Dakako da bi mogao, to je jasno, ta on ima već sada stalnu plaću, pa ako se i ne bi uvalila u gospoštiju, živjeli bi kao što žive i drugi, a dok se Ribičević nešto više popne, pripomagali bi roditelji.“

Zajedno sa Sabinom, njih dvije čine savršen spoj jer se međusobno nadopunjavaju i potpuno se razumiju. Tako na primjer, prilikom susreta s Jakovom Vojnićem, one se vrate Ilicom kako bi ponovno susrele Vojnića, što smatra prilikom da mu se Zorka osmijehne na ljepši način. Svaki njihov potez je unaprijed osmišljen i proračunat, a to se vidi i u Zorkinim gledanjima u ogledalo gdje se priprema i uvježbava kako izgledati dovoljno privlačno, a pri tome nevino i sramežljivo. Međutim, svi pokušaji da oponaša čednost nisu nimalo prirodni, kao što ni ona cijela nije prirodna. Tome pridonose brojne scene njezinih

samodopadnih gledanja u ogledalo, gdje popravlja šminku (masku), kosu i uvježbava lažne osmijehe.

„Dugo se vremena ogledavala i tražila koji bi bio najprikladniji izraz na njenu licu kad bi dala snimiti svoju sliku. Zatim se trsila da iznađe najsladši smiješak, najljepše držanje glave, a pritom je mislila na Ribičevića, Vojnića i još neku gospodu.“

Nasuprot pokvarenim ženskim likovima Sabine i Zorke, upoznajemo lik tetke Irene, obrazovane žene neprihvaćene u okruženju u kojem živi, a razlog tome je što je neudana i sama. Za vrijeme u kojem se radnja odvija, činjenica da više nije toliko mlada i do sada nije pronašla prihvatljivog muškarca, čini je odbojnom u društvu. I sama je Irena toga svjesna, pa pokušava pronaći nekoga za sebe kako ne bi ostarila sama.

Naizgled naivni ženski lik je bogata udova Jela Martinić, Sabinina prijateljica iz koje Sabina pokušava izvući korist. Ona smatra da žene ne znaju puno toga i da žena bez muškarca u svijesti društva toga vremena manje vrijedi. Iako u samom početku odbija Sabinin prijedlog za ponovnu udaju, svojim ponašanjem daje do znanja da je spremna udati se za bilo koga, ne birajući pri tome ni životnu dob i izgled. Brine se za nećakinju Ružu i odbija dati njezinu ruku Mavri Šariniću jer vjeruje zlim jezicima, vjerujući da je to u Ružinom interesu i za njezino dobro. U Sabini vidi prijateljicu i vjeruje joj što god joj ona rekla, pa tako vjeruje da je Solarić zaista zaljubljen u nju te prihvaća se udati za njega i prepisati mu dio imetka kojeg je naslijedila nakon smrti supruga. Iako za svoju nećakinju želi najboljeg ženika i odbija Mavru, misleći da postupa ispravno i pametno, sama bude iskorištena i završava u rukama prevaranta koji samo želi njezin novac, a ne ljubav.

Jela i Ruža jedini su likovi koji se ne hvale novcima i bogatstvom kojeg posjeduju, niti su rastrošne. Žive skromno, u okolici Zagreba, čime ih autor odmiče iz građanske sredine koju ironično kritizira kroz cijelo djelo. Pri tome se zaključuje da one uopće ne spadaju u krug društva gospođe Sabine, ali zbog imetka one su uvučene u Sabinine spletke, u lažna prijateljstva i druženja s nemoralnim muškarcima. Ruža voli svoju tetku i želi joj sreću u ljubavi sa Solarićem, iako je uvidjela njegovu gadnu narav i ćud. Iskreno je zaljubljena u Mavru Šarinića, a ta ljubav je na kraju pobijedila sve prepreke koje su im se našle na putu. Time je još jednom dokazano da prava ljubav pobjeđuje.

3.3. Jelkin bosiljak

„Eugen Kumičić nije iz Pariza donio samo naturalističke ideje i programe, već nešto puno značajnije, a radi se o trivijalnoj književnosti. Za njegovu prozu značajniji su francuski književnici poput Dumasa starijeg, Ohneta ili E. Suea negoli što su to bili Zola, Goncourt ili Maupassant. Od Šenoae i navedenih francuskih autora preuzeo je osnovne sheme u stvaranju zapleta: raspored likova, pripovjednu tehniku, sladunjave idealizacije, beskrajne intrige, neočekivane rasplete, različite stilske efekte.“ (Nemec: 1994., 185) Nekoliko njegovih romana ima gotovo identičnu strukturu i fabularnu shemu, štoviše, mijenjaju se samo imena likova i mjesta radnje, a konstrukcija ostaje ista. Takav model možda najbolje iznosi roman *Jelkin bosiljak* koji tematski podsjeća na fabularne sheme poznate još iz starogrčkih romana. Riječ je o ljubavnom odnosu pomorca Ive i lijepe pastirice Jelke, a čiju ljubav pokušava uništiti stranac Klinster tako što neuspjelo zavodi čednu i poštenu Jelku.

„...Janko Ibler u *Literarnim pismima* ishvalio *Jelkin bosiljak* i istaknuo ga kao primjer dobra romanopisanja. Posebno je, kao kvalitete, istaknuo potpuno

prirodno i istinito karakteriziranje, narodne tipove, psihološku motivaciju.“
(Nemec:1994., 186)

Eugen Kumičić napisao je *Jelkin bosiljak* pod pseudonimom Jenio Sisolski. Počeo je izlaziti u sušačkoj *Slobodi* 5. listopada 1881. a naknadno je objavljen u *Zabavnoj knjižici* Gavre Grunhuta. Jelkin bosiljak književni teoretičari obično svrstavaju u prvu skupinu romana i pripovijetki u kojima na pretežno romantičan način opisuje istarske ljude, u prvom redu ribare, pomorce i seljake.

Ženski likovi u pripovijetki *Jelkin bosiljak* podijeljeni su s obzirom na to pripadaju li u seosku ili urbanu sredinu. Ženski lik iz istarskog seoskog okruženja je Jelka. Ona predstavlja pravi primjer poslušne seoske djevojke koja se osim ljepote ističe i moralnom čistoćom. Prije udaje živi skromno u suživotu sa svojom majkom, dok im u svemu pomažu trgovac i svećenik. Od svih vrlina koje ih krase najistaknutije je njihovo poštenje i pravednost na kojima im neki zavide. Radišne su (čuva ovce), skromne, poslušne, a najviše se ističu odanošću svojim ljubljenima. Kao što je već poznato da Eugen Kumičić likove dijeli na crne i bijele, tj. zle i one dobre, nema sumnje što je s Jelkinim karakterom želio postići autor. U njezinoj figuri ne može se pronaći ništa što bi odudaralo od karakterizacije dobrog i nevinog lika. Detaljnijom analizom vidljivo je da oskudijeva i škrtari na psihološkoj karakterizaciji i unutarnjim stanjima, stoga i glavnu junakinju Jelku sagledavamo samo kroz uopćene karakterne osobine.

„U Jasnovu govorilo se, da Jelki na daleko nema ravne. Ona je svojom ljepotom sve zasjenila, radinošću sve natkrilila, pametnim razgovorom svima prednjačila, ona je bila ures jasnovačke župe.“

Ono što se ne dobiva u Jelkinom prikazu su moguća ponašanja i reagiranja u različitim problemskim situacijama. Prikazana je kao seoska djevojka kojoj

poslovi nisu strani, pa se tako brine o životinjama te pomaže majci oko kućanskih poslova, kao što je pranje rublja.

„Naša mlada hna pastirica, dražesna Jelka, zasukala je visoko rukave svoje bijele košulje, tako da su joj se vidjele oble ruke koje su prama laktu bivale sve bjelije. Jelka je zdrava, čila i prekrasna djevojka. Oko koje pojmi i razumije uzvišenu i oplemenjujuću ljepotu oblika, mora da se ugodno zagleda u krasnu djevojku, prisiljeno je da se zaustavi na svakoj crti savršena sklada, ne može a da stane slatko presenećeno na njenom labuđem i punašnom vratu...”

Jedina situacija u kojoj se Jelka izbori za sebe je kada iz samoobrane gurne nasrtljivca Klinstera u ponor. Tu pokazuje svoju hrabrost i odvažnost ali i snagu tijela i duha. Krhka čedna djevojka koja je nadjačala muškarca kako ne bi bila silovana, a što bi značilo nevjerna i nečista za svog odabranika. U svim ostalim situacijama čitatelja ne iznenađuje svojim postupcima, ne odudara od Kumičićeve ideje o poslušnom, skromnom i nenametljivom junaku. Iz toga se čak može zaključiti da je ona plošni lik jer čitatelj ne dobiva potpuni uvid u njezina stanja i razmišljanja.

Ono što je povezuje s likom Olge iz djela *Olga i Lina* je to što su se obje okušale u ulozi majke, ali vrlo kratko jer obje prerano umiru i završavaju tragično. Jelka je od samog početka majčinstva prihvatila ulogu mlade majke, koja sama odgaja sina, u višegodišnjoj odsutnosti voljenog supruga. Međutim, njezina ljubav prema suprugu i ocu svog djeteta je toliko snažna, čista i razarajuća, da se nije mogla nositi s teretom života bez svog Ive. Saznavši za njegovu iznenadnu smrt, da joj je more 'otelo' njezinog Ivu, gubi razum i ubija se, u čemu je ni neizreciva ljubav prema malenom sinčiću nije uspjela spriječiti Njezin odlazak u smrt je poprilično simboličan. U anđeosko bijeloj haljini odlazi u morska prostranstva kako bi se susrela s Ivom.

Potpuna suprotnost Jelki vidljiva je u ponašanju njemačke obitelji Poher. Njezini ženski članovi zmijskim ponašanjem odmah su se obilježili negativnim svjetlom u očima ostalih seljana koji su iz raskrinkali i potjerali iz svog idiličnog mjesta, u koje po ničemu ne pripadaju. Oni su u selo unesli nemir, a njihovim odlaskom sve se vratilo u normalu. Riječ je o gospođi Rezi i kćerima Mimi i Lujzi Poher. One su bile gradske djevojke kojima je smetala marljivost, obzirnost i dobrota seoskih djevojaka. One su navikle na užitke koje bi dobivale bez žrtve a to se kosilo s onime gdje su došle. Seoske djevojke su znale da će dobiti samo dio onoga što žele a i to što žele moraju si same priskrbiti radom ili dobročinstvima prema drugim seljanima. Za Poherice je selo samo smrdljiva sredina, gdje žive samo priprosti ljudi, pa misle da su bolje od ostalih, pa počinju pakostiti drugim djevojkama kako bi se osjećale nadmoćnijima od njih. Tako je Jelka postala neiscrpan izvor njihovih tračeva i ludorija u kojima su bile toliko vješte da su neke žene čak i povjerovala u njihove tračeve. Iako su se hvalile svojim sposobnostima i inteligencijom, jedino što su pokazale je njihov nemoralni karakter i zavodjenje mlađih muškaraca u selu. Tako se Lujzi Poher počela zanimati za Jelkinog mornara, Ivu Marića jer je u njemu vidjela najспособnijeg i muževnijeg od svih tamo. Cijela obitelj Poher je bila svjesna da se Ivo neće zainteresirati ni za jednu drugu djevojku ukoliko ne uspiju dovesti u pitanje Jelkinu čast. Njezinu plahu osobnost pripisivale su lošem podrijetlu, jer joj je takva bila i majka, vjerujući da zbog nedostatka seksipila i neopterećenosti izgledom dovodi kod Jelke do pomanjkanja samopouzdanja i da im kao takva ne može biti konkurencija.

Upravo ta suprotnost koja se odražava na relaciji selo i grad (moralna čistoća nasuprot nečistoći), doprinosi dinamici radnje. I tu je vidljiva crno-bijela karakterizacija ženskih likova. Djevojke sa sela su dobre i poštene, a one iz grada zle i pokvarene. Njihovi postupci i fizički nedostaci pridonose oslikavanju kompletne osobnosti.

3.1. *Olga i Lina*

Kumičiću se u romanima poput *Olge i Line* i *Gospođe Sabine* zamjera manjak psihološke analize i karakteriziranja likova i društva kao cjeline, pa se smatra da bi romani bili uspješniji da je autor posvetio više pozornosti na takve postupke. „Kumičić je počeo svoj rad opisivanjem krasnih seoskih i gradskih idila, a došao je sada do najogavnijih prizora iz gradskog života.“ (Čedomil, 1976: 319) Iz tog razloga, čitatelj se može prevariti u stvaranju vlastite slike o djelu jer ga Kumičić na početku uvjeri kako će riječ biti o jednoj vrsti, a kasnije dolazi do preokreta u kojem pratimo potpuno drugačiju fabulu i tijek radnje.³

Roman *Olga i Lina* postigao je veliki uspjeh upravo radi sadržaja u kojem kroz likove želi prikazati različite utjecaje na hrvatski narod i zemlju, gdje Hrvate prikazuje kao dobre i pozitivne, a strance kao negativce. Fabula na prvi utisak ostavlja dojam monotonosti, zapleti djeluju klišeizirano, a završetak lako predvidljiv pa prema tome već unaprijed možemo odrediti sve segmente sudbine likova te svršetak radnje. Važno je napomenuti kako Kumičić naglasak stavlja na društvo i aktualne društvene probleme, pa se često javlja socijalna kritika usmjerena cijeloj generaciji koja je predmet djela.

Zlobnica Lina se predstavlja da je iz Beča, a zapravo je podrijetlom mađarske krvi. Ona vrši pseudo-austrijski utjecaj na aristokrata Alfreda, kao i Artura s kojim zajedno planiraju i realiziraju višestruke prevare radi stjecanja bogatstva čime dokazuje svoju pohlepu i pokvarenost. Dok je ona dokaz onog negativnog, Olga, dražesna, nježna i umiljata djevojka iz Zagreba, voli svoju domovinu i svoj jezik, tj. predstavlja ono što sam Kumičić misli o domovini jer lik poistovjećuje s domovinom. Podjelom likova, s obzirom na narodnu pripadnost i njihovih suprotnosti dokazuje stav prema drugim narodima ali i

³ U „Jelkinom bosiljku“, na samome početku pretpostavlja se da će riječ biti o idiličnome kraju gdje se ne događaju nikakvi negativni postupci i djela, likovi žive u skladu jedni s drugima kao i u skladu s prirodom. Ulaskom u radnju ta percepcija se ruši uvođenjem negativnih likova, nemoralnih djela itd.

prema tome kako dijeli likove na temelju općih karakteristika. A u tome često zna biti i poprilično sirov, ali sve iz namjere da prikaže konkretnu sliku stvarnosti. Njegovi likovi su ili nevine Olge ili fatalne Line. Njihove priče i sudbine se spajaju ali i isprepliću kroz lik stranca Alfreda koji je Olgin neželjeni zaručnik, a s druge strane Linin ljubavnik. Iz te perspektive, predstavlja nepoželjnog stranca koji u Olgin lik unosi nemir. Kao što je već navedeno, akteri u romanu su podijeljeni na dobre i zle, bijele i crne, bez mogućih kombinacija i zamjena pa je lako utvrditi kojim likovima će čitatelj biti naklonjeniji, a prema kojima će pridavati negativne osjećaje pa čak i prijezir.

Za razliku od Olge, unutrašnje borbe i dileme likova su vrlo rijetke stoga oni djeluju neuvjerljivo i plošno. Bijeg od surove stvarnosti, u kojoj je majka prisiljava na neželjeni brak Olga nalazi u maštanju i snovima. Pri tome ona idealizira Dragutina kao osobu sa svim poželjnim osobinama. Iako je i sama svjesna da to ostaje samo želja i san.

U romanu se uočava i kompozicijski nedostatak: „ekspozicija je preduga, pripovijedanje teče u početku polagano da bi se, što se roman više bliži kraju, događaji umnažali, radnja ubrzavala, a čitave godine sažimale u jednu-dvije rečenice.“ (Nemec, 1994: 190)

Radnja je smještena u mondana kupališta, salone građanskog Beča i Zagreba, čime se želi pokazati status i društveni položaj svakog pojedinog lika. Naglasak se stavlja na socijalni status, koji je bitan radi ugleda kojeg izražavaju različitim metodama. Tako radnja započinje opisom dvojice muškaraca koji sjede na klupi i razgovaraju. Po opisu izgleda i držanja može se zaključiti da su plemenitoga roda. Jedan od njih, bogati barun Alfred N.N., drugi barun Artur Steiner iz Beča. Njihov izgled odaje brigu o sebi ali iz različitih razloga. Artur želi izgledati imućniji nego što jest i dati lažnu sliku o sebi, a drugi barun ima toliko novaca da ne zna šta bi s njima.

Romanom prevladava nježna ljubavna priča, koja se odnosi na Olgu, nasuprot Lininim spekulacijama i manipulacijama muškarcima, koje tako dobro

i uvjerljivo radi kako bi postigla cilj. Olga je ljepotica, u duši neiskvarena, a teži tako jednostavnim stvarima, poput iskrene i plamteće ljubavi.

„Olga je bila dobra i vrlo čedna djevojčica. Mrziti nije znala, a o ljubavi čitala je malko; to čuvstvo nije joj bilo dosta poznato. Često je osjetila u svojim grudima neki nemir, neku želju i nepoznato čeznuće za nečim što nije mogla pojmiti ni razumjeti. Misleći na neku osobu, sladak uzdah bi joj se vinuo iz srca koje bi jače zakucalo.“

Olgina majka nije bila upoznata s potrebama i željama svoje kćeri, iako je Olga bila njezina jedinica, niti ju je to zanimalo. Olga nije naučila čak niti hrvatski jezik, sve dok je nije naučila odgojiteljica, porijeklom Hrvatica po želji njenog oca, a koja joj je usadila ljubav prema domovini. Olga je odgojiteljicu voljela poput majke, možda čak i više od nje. Klarina majka smisao pronalazi u društvenom životu. Najvažnije joj je bilo da bude aktivan sudionik na društvenim zbivanjima, a dok je oko sebe skupljala različita društva, uključujući i muškarce slobodnijih ponašanja, dok je Olgu ostavljala samu jer ju je smatrala neprihvatljivom i nepoželjnom na takvim zabavama. Niti Olga nije pokazivala ni najmanji interes za takav način života. Na jednom od takvih plesnjaka, Klara upoznaje baruna Alfreda i odmah ga poželi za budućeg zeta zbog njegovog bogatstva i titule.

Olga je karakterno ali i izgledom bila poput anđela, nisu je zanimale spletke i laži. Novac joj nije bitan u životu kao što joj je važna sreća. No, ne želi se suprotstavljati svojoj majci koja u svemu samo vidi financijske prilike, pa radi sve što joj ona kaže. Kupališta, plesnjaci i ostale luksuzne stvari, pogotovo u vrijeme u kojem živi, ne predstavljaju u njoj zadovoljstvo već lažno predstavljanje u društvu. Po dolasku s kupališta, Dragutinu i Milki prepričava kako su na bazenima svi dosadni, pogotovo prepotentni baruni koji samo govore o puškama i kasarnama. Olga se ne može zamisliti u svijetu visoko pozicioniranih ljudi kojima

su jedini ideali u životu uspjeh u društvu i financijama a ne emotivni uspjeh i sreća radi malih stvari. Nju veseli povratak s bazena samo kako bi mogla pričati hrvatski jezik, to u njoj budi uzbuđenje i ljubav prema svome domu.

Uvijek je bila pokorna i slušala majčine zapovijedi, pa makar to po nju bilo kobno. Nije se zauzimala za vlastitu sreću o kojoj je toliko maštala. Naposljetku se po majčinoj naredbi uda za Alfreda prema kojemu ne osjeća ni bilo kakvu simpatiju a kamoli ljubav. On je bio totalna suprotnost njezinom karakteru, a u njoj je vidio samo korist i novac. Kad je tražio njezinu ruku, njoj se svijet srušio pod nogama, a na vjenčanju pada u nesvijest. Tužno je to da nitko ne vidi da nije sretna, u konačnosti nikoga nije niti briga. To je jasan prikaz da Eugen Kumičić želi oslikati društvo i njegove prilike u kojem svatko brine samo za sebe i ne bira sredstva kojima će doći do cilja. Jači tlači slabijega i ne obazire se na posljedice koje ostavlja u životima drugih.

„Nesretna je Olga podnosila sve ukore, sva pogrđivanja, kojima ju je majka obasipala; trpjela je sve, nadajući se da će se doskora vratiti u Zagreb. Svoga supruga bi rijetko vidjela, a srce bi je uvijek zavezalo kad bi mu začula korake. Sastajali bi se samo kod stola. Majka joj i barun razgovarahu se o svakojakim ludorijama iz nedavno minule prošlosti i ne pazeći često na Olgu. No, ona ih nije slušala: njene su se misli vraćale u sretne i minule dane, tražeći svijetle časove u bezbrižnoj mladosti, one rijetke časove kod kojih je mogla popostati, naslađujući se milim, nezaboravnim uspomenama. Milka i Dragutin lebdjeli su joj uvijek pred očima. U samoći, u daljini osjetila je tek koliko je to dvoje ljubila.“

Iako je rodila već sa sedamnaest godina sina Milana, još uvijek u tijelu nevine djevojčice koja i ne poznaje pravu ljubav u punom smislu riječi, to je bio plod zločina, dijete prisiljene ljubavi. Sin čovjeka kojeg ona ne može voljeti, a dok ga je nosila u sebi samo je razmišljala o Dragutinu i molila Boga da ne preuzme ništa od svog oca, propalog pijanice kojemu ništa nije sveto i drago.

Nakon rođenja sina Milana ubrzo se razboljela i završila u postelji. Svu snagu koju je imala, potrošila je i više nema volje za životom. Ona je svoju dužnost ispunila rodivši sina nevoljenome suprugu. Iz toga se iščitava njezina jadna sudbina i čitatelj očekuje tragičan svršetak njezina života. Tako i biva, Lina prerušena u sobaricu uguši je jastukom. Kako je živjela, tako je i umrla. O toj smrti autor čak i ne pridaje puno teksta, radnja se nastavlja, pri čemu želi naglasiti koliko je bila nevažna karika u životima drugih likova te su oni lagano nastavili sa životima. Jedini trag koji je ostavila je u obliku sina Milana koji nije preuzeo njezin karakter nego se okrenuo životu kakvog je vodio njegov otac, a to su odlasci u javne kuće gdje i on doživljava kobnu sudbinu spavajući s vlastitom sestrom te revolverom ubija prvo nju, a onda i sebe.

Za Olgin nesretni život uvelike je zaslužna njezina majka Klara koja je krivi za sve. Živi za izlaske na plesove, kazališta i okupljanja s visokim društvom. Upoznavanjem s njezinim likom u čitatelju se budi iznenađenje, jer se očekuje da kao lik majke udovice se i ponaša kao uzor svojoj kćeri. No, ona je potpuna suprotnost Olgi. Dok Olga u svom životu vidi samo jednog čovjeka, a to je Dragutin, Klara ima afere s različitim muškarcima, pa čak i kćerinim zaručnikom.

„Vidiš, opet si kriva što nije došao pred kazalište i što ga još nema kod kuće. Uvijek stojiš kao da nema u tebi duše, kao da si mrtva! - Jest, jest, sramiti bi se mogla. Tako mlada, svuda bi mogla biti prva! Lijepo li mi barunice! Kao da si od voska! Ti ćeš mi, Olgo, zadati smrt. (...)“

„- Šuti, gusko! Naučit ćeš se već živjeti, ali bit će kasno. Da se znaš vladati, bilo bi već oko tebe jato udvarača! Veliš da ga ne možeš ljubiti, tvoga supruga! Ludorije! Pa zašto si ga uzela kad ga mrziš? - rekne i ugrize usnicu, opazivši da se

zaboravila.

- Majko, nemojmo o tome govoriti! - reče Olga oštrim glasom. Ja te zovem majkom, no majka mi nisi.“

Iz navedenog vidimo odnos majke i kćeri, fatalne žene i uzorne djevojke. Njihovi karakteri stoje u poziciji suprotnosti i razilaženja. Dok su jednoj važni ugled i izgled, druga ne mari o takvim starima. Klara se ne ponaša kao majka koja treba kćer usmjeravati uzornome ponašanju i Olga je toga svjesna.

U ovom slučaju, kćer od majke nije preuzela osobnost. Njihov svjetonazor i sustav vrijednosti se potpuno razlikuje. Olga vjeruje u Boga, pa je onda i smrt spasenje i odlazak u Kraljevstvo nebesko. Iako je svjesna da joj se majka prema njoj ne ponaša kao majka, da su joj ona i Alfred uništili mladost i upropastili život, njezina vjera je toliko čvrsta i dovoljno snažna da im oprašta. Svjesna da umire, oprašta Alfredu, a majku želi barem još jednom zagrliti. Nasuprot tome, Klara živi u trenutku, uživa u materijalnome i nije religiozna.

„- Ustani, bezobraznice! Briga mene za tvoje molitve i za tvoga Boga! - planu razjarena udova.“

Lina je crnokosa, crnooka, visoka i mršava, za razliku od Line koju krasi zlatni uvojci, bijelo i nježno ovalno lice. Na temelju takvih opisa daje se naslutiti Linina razbludnost i temperament. Ona zavodi i okreće muškarce kako njoj odgovara. Svjesna je svoga izgleda i svoje snage pa je koristi u svim situacijama jer zna da je to njezino najbolje oružje. Njezin lik je od samog početka postavljen tako da nema mogućnosti da postane uzorna i dobra. Ni majčinstvo je ne promjeni, već je od samog početka fatalna žena koja manipulira situacijama i koristi sva sredstva da postigne cilj. Iz postupaka se može iščitati njezina sklonost iskorištavanju drugih osoba na potpuno mudar i prijevaran način. Poznaje narav muškaraca pa se ponaša u skladu s time kako bi ih očarala i brutalno iskoristila. Ljudi su za nju igračke s kojima radi što poželi. U svakom trenutku djeluje kao dama, kako bi si osigurala lagodan život, koseći sve pred sobom bez samilosti. Cijeli život joj je prekriven lažima, od toga da ljubavnike predstavlja kao dio obitelji do lažnog

predstavljanja sebe. U više navrata mogla je postati nečijom ženom, ali bi to značio kraj njezine slobode. Zato radije prepušta muškarce drugima kako bi izvukla financijska sredstva.

Upoznaje Klaru i ubrzo postaju najbolje prijateljice, a to i nije čudno jer se njihovi karakteri ukrštavaju. Blisko im je i to što niti jedna ne voli Olgu i oba lika su krivac za njezin tužan život i još tužniju smrt. Linina maska ogleda se i tu tome što, bez obzira što je ubila Klarinu kćer, glumi joj najbolju prijateljicu. Ta dva lika su u mnogim stvarima jednake, od toga da obje imaju kćeri jedinice koje ne vole i prerano završavaju život u tragičnim okolnostima do braka iz koristi i manipuliranja i spletkarenja drugima.

„Nekoliko dana poslije Olgine smrti otputuju Alfred i Lina u Beč gdje ostanu više mjeseci, vjenčaju se, jest: vjenčaju se, pa dođu u Zagreb, upravo u pokladno vrijeme.“

Lina je mislila da je udovica Klara još silno bogata, te nadajući se da će veći dio imutka ostaviti malom Milanu, odnosno Alfredu, odnosno njoj, bila je prisilila baruna na vjenčanje.

Lini se u snovima stalno vraćala slika Olge, te se radi toga stalno grčila i znojila. Iako je nije voljela i više je nema, ona je u Lini ostavila loš okus u ustima i sjećanje koje je prati čak i dok spava.

„Lina se pokazivala veselom i nestašnom, no trebalo joj uvijek društva, jer samoću nije mogla podnositi. Noć je bila za nju nešto strašno, grozni su je sni neprestano oblijetali, mučili i morili. Misleći na Olgu, srdila bi se i plakala što ne može odstraniti te crne misli. Vrtjela se na postelji s jednoga boka na drugi, ali pred očima bila joj je uvijek Olga.“

Lina svoj izopačeni način života čak pretvara osnovnu životnu djelatnost. Otvara javnu kuću, a vrhunac njezine pokvarenosti je što u istu dovodi i vlastitu

kćer. Čak ni smrt kćeri Linu ne može popraviti. U umirućem trenutku, njezino dijete odbija je prihvatiti kao majku ali ni to nije dovoljno da bi Linu popravilo. Ona je i dalje spremna na sve, jednako zlobna i prijevarna kao i u početnim igrama sa životom i ljudima oko sebe.

Zaključak

Kao pariški đak, Eugen Kumičić u svojim romanima „Gospođa Sabina“, „Jelkin bosiljak“ i „Olga i Lina“ daje svoje viđenje načina života svojih junaka, prezentirajući kroz njih psihoanalizu podvojenosti tadašnjeg društva na ovim našim prostorima, njegovo lice i naličje, kao što to čini Zola u odnosu na francusko društvo.

Podjela likova na pozitivne i negativne, dobre i loše, bolje reći zle, obavljena je po principu „crno – bijelo“, gotovo bez prijelaznih nijansa sive, tako da već od samog uvoda, preko zapleta radnje, sve do kraja romana, kod čitatelja izaziva simpatiju, odnosno negativni odnos prema pojedinom liku i njegovim postupcima, često puta i bez dublje analize osnovnih karakternih osobina likova.

Kod te podjele ostaje i kroz odnos pojedinog lika prema okolini i prirodi, vjeri i domovini, Hrvatskoj i njenim stanovnicima. Tako pozitivni likovi doživljavaju prirodne ljepote kao istinsku vrijednost, dar Božji, odnoseći se prema drugima kao sebi ravnima, bez obzira na mjesto na društvenoj ljestvici, dok je za pripadnike tzv. „više“ klase običan puk „svjetina“, s kojom se ne žele miješati, a priroda im predstavlja samo prostor iskoristiv za njihov ladanjski i izopačeni način života.

Kumičić se kroz navedena djela poigrava opisom majčinstva, međusobnih odnosa na relaciji majka – kći. Od potpunog sklada između majke i kćeri u svim segmentima života, prikazanog kroz iskrenu i nježnu međuovisnost Jelke i njene majke Tonke, kao pozitivnih likova, preko poštene, iskrene i dobre Ogle nasuprot njenoj proračunatoj i izopačenoj majci Klari, do Zorke i njene majke, lukave gospođe Sabine, kao dobro uhodanih i uspješnih suradnica, s ciljem pribavljanja potrebnih sredstava i plemićkih titula, ne birajući pri tome način ni sredstvo za ostvarivanje cilja, autor nam šalje jasnu poruku da ni majčinstvo, samo po sebi, ne izaziva u njegovim junakinjama samo čista i iskrena, pozitivna čuvstva, već se radi o daleko složenijem odnosu.

Isto tako, kada međuljudske odnose likova, uključujući i ženske junakinje u navedenim djelima, opisuje iskrenima i prijateljskima, premda su ti odnosi unaprijed proračunati, sve više nego iskreni i prijateljski, neki čak i s kriminalnim obilježjima, kao što to čini gospođa Sabina falsificiranjem mjenice, na štetu bogate, ali naivne udove Jele, Kumičić maksimalno koristi sarkazam kao stilsku figuru.

Sva djela protkana su pravaškom orijentacijom autora i ljubavlju prema domovini Hrvatskoj, kako je to slikovito izrečeno u „Jelkinom bosiljku“:

Bijeli niz lijepih i velikih zgrada ogledava se u hrvatskom moru, a to je Rijeka, hrvatska Rijeka, dok Hrvatske bude!

Da bi dobro upoznali i shvatili roman dvadesetog stoljeća, potrebno je prethodno dobro upoznati roman devetnaestog stoljeća, cijeneći pri tome odlučne društveno-političke i sociološke karakteristike životne sredine i vremenskog razdoblja obuhvaćenog u pojedinom djelu.

Današnjem čitatelju, a posebno čitateljstvu mlađe životne dobi, rođenom u eri galopirajućeg svekolikog tehnološkog razvoja, zaštite ljudskih prava i potpuno promijenjene uloge žene u suvremenom društvu, često puta je teško shvatiti postupanje pojedinih pozitivnih likova djela, potpunu poslušnost, lišenu kritičkog promišljanja, do mjere da kći piše ljubavno pismo potencijalnom suprugu, kojeg ne voli, ne cijeni i udaja za takvu osobu za nju predstavlja najgoru kaznu, sve po majčinom diktatu, odnosno uvriježeno shvaćanje da je udaja sredstvo stjecanja ugleda u društvu, pa i vlastitoj procjeni sebe same, to tim više ako je ženik bogat i plemenita porijekla. U tom kontekstu, sami likovi i njihov odnos prema životu, sebi samima i prema drugima, djeluju, najblaže rečeno, naivno, kao nesposobni i/ili nesprenni izboriti se za sebe i za nužne promjene postojećeg neodrživog stanja, osim u nekim iznimnim i rijetkim prilikama.

Međutim, gledano sa distance od gotovo stoljeće i pol od nastanka i izdavanja navedenih romana Eugena Kumičića, Kumičićeva djela su jednako čitljiva i korisna za upoznavanje aktualnih društvenih prilika i događanja. Iako više nema

plemstva i plemićkih titula, kao polaznih razlikovnih obilježja društvenih staleža, pažljivom pratitelju društvenih zbivanja nije teško uočiti i sada aktualnu podvojenost društvenog života, samo u nešto izmijenjenim pojavnim oblicima. Nesumnjivo postoji društvena i politička „elita“, koja to nije ili barem ne bi trebala biti, razmjerno svojim sposobnostima, karakternim i inim osobinama, nasuprot onih koji svoje mjesto u društvenoj hijerarhiji moraju zaslužiti moralnim osobinama, radom, stručnošću, svojom izvrsnošću. Tu, oko nas, nalazimo neke nove Jelke, Olge, Zorke, ali, moguće, još češće, uspješne suvremene Line, gospođe Sabine i njima slične „ugledne dame“. Koristeći analogiju s Kumičićevim junakinjama, samo ih treba pravovremeno prepoznati.

Literatura

Knjige:

1. Barac, Antun, predgovor izabranim djelima Eugena Kumičića, 1950.
2. Čedomil, Jakša, *Eugen Kumičić*, PSHK, knj. 62, Zora, Zagreb, 1976.
3. Kumičić, Eugen, *Povijest hrvatskog romana*; od početaka do kraja 19. stoljeća. Zagreb: Nakladni zavod Znanje, 1994.
4. Kumičić, Eugen, *Gospođa Sabina*; O romanu ; Govori / Evgenij Kumičić ; priredio Stjepko Težak. Zagreb : Matica hrvatska, 1998.
5. Kumičić, Eugen, *Jelkin bosiljak*; http://gimnazija-sb.com/portal/wp-content/uploads/2015/02/kumicic_jelkinbosiljak.pdf (19.6.2019.)
6. Kumičić, Eugen, *Olga i Lina*; <http://www.orlovac.eu/knjige/olga.pdf> (15.5.2019.)
7. Nemeč, Krešimir, *Povijest hrvatskog romana* (od početka do kraja 19. stoljeća), Znanje, Zagreb, 1994.
8. Šicel, Miroslav, *Hrvatska književnost*; 19. i 20. stoljeća. Zagreb : Školska knjiga, 1997.

Članci:

1. Kumičić, Eugen, *Članci; Jelkin bosiljak; Pripovijesti*. Zagreb: Matica hrvatska: Zora, 1968. (Pet stoljeća hrvatske književnosti) (Predgovor i bibliografija, str. 7 – 27)
2. Jelkin bosiljak // *Leksikon hrvatske književnosti: djela*. Zagreb, Školska knjiga, 2008. str. 293-294

3. Nemeć, Krešimir, *Kumićić između naturalizma i trivijalne književnosti*. // Liburnijske teme. 7/1993., str 61-68
4. Stojević, Milorad, *Život i djelo Evgenija Kumićića: (školski portret)* // Liburnijske teme. 7/1993., 17-20
5. Šicel, Miroslav, *Kumićićevi "naturalistički romani"*. // Liburnijske teme. 7/1993., str. 51-60.

Internetski izvori:

1. Kolar, Slavko, *Breza*, <https://www.lektire.hr/breza/> (21.05.2019.)
2. Petrać, Božidar, *Lik žene u hrvatskoj književnosti*, Zagreb, [file:///D:/Downloads/BS_3_4_90_Petrac%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/BS_3_4_90_Petrac%20(1).pdf) (21.05.2019.)